

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЗОЛОЧІВСЬКОГО ТА СТАРОСАМБІРСЬКОГО РАЙОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблеми ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій. Запропоновано порівняльну оцінку ресурсного потенціалу сільських територій Золочівського та Старосамбірського районів, яка дозволяє визначити ресурсні переваги кожної з територій. Окреслено шляхи підвищення рівня реалізації ресурсних можливостей сільських територій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сільські території, збалансований розвиток, ресурсний потенціал, структурна оцінка потенціалу, земельні ресурси.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены проблемы эффективного использования ресурсного потенциала сельских территорий. Предложена сравнительная оценка ресурсного потенциала сельских территорий Золочевского и Старосамборского районов, которая позволяет определить ресурсные преимущества каждой из территорий. Очерчены пути повышения уровня реализации ресурсных возможностей сельских территорий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: сельские территории, сбалансированное развитие, ресурсный потенциал, структурная оценка потенциала, земельные ресурсы.

ANNOTATION. The problems of efficient use of the resource potential of rural areas are considered in this paper. A comparative assessment of the resource potential of rural areas in Zolochiv' and Staryj Sambir' areas is proposed. It allows determining the resource advantages of each of these territories. The ways to improve the level of resources available in rural areas are outlined.

KEY WORDS: rural areas, sustainable development, resource potential, the structural evaluation of potential, land resources.

В умовах недостатньо активної державної політики в напрямі регулювання та підтримки розвитку сільських територій постає необхідність активізації залучення власних ресурсів розвитку території. Підвищення ефективності використання потенціалу території є однією з передумов динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціаль-

них стандартів для кожного її громадянина тощо [1]. Необхідність пошуку нових підходів до оцінки та використання економічного, людського та соціально-економічного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення, зазначена і в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [2].

Ефективне використання існуючого ресурсного потенціалу сільських територій забезпечить їх висхідний соціально-економічний розвиток, збільшення об'єму виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності ведення сільського господарства, стабілізацію і покращення демографічної ситуації на селі, досягнення максимальної зайнятості сільського населення і підвищення рівня його життя, раціональне використання земель тощо.

Проблемами сучасного стану та розвитку окремих складових сільських територій займаються Бородіна О., Павлов О., Губені Ю., Онищенко О., Орлатий М., Пасхавер Б., Попова О., Прокопа І., Саблук П., Третяк А., Шепотько Л., Якуба К., Юрчишин В. та ін. Сільська територія як цілісна система є об'єктом досліджень Барановського М., Лісового А., Маліка М., Павлова О. та ін. Проте існуючі наукові розробки не повністю охоплюють усього комплексу проблем розвитку сільських територій, особливо, що стосується проблем формування та реалізації їх ресурсного потенціалу.

Метою дослідження є окреслення основних проблем розвитку ресурсного потенціалу сільських територій на основі порівняльної оцінки їх потенціалу та визначення на їх основі існуючих ресурсних переваг території на прикладі Золочівського та Старосамбірського районів.

Відсутність дієвої законодавчої бази розвитку сільських територій, зниження з року в рік обсягів фінансування аграрного сектору, безініціативність на місцях, безробіття, складна демографічна ситуація, фінансування потреб сільської місцевості у розвитку своєї соціальної та виробничої інфраструктури за залишковим методом, зумовлюють необхідність активізації залучення власних ресурсів розвитку території (природно-ресурсного, трудового, фінансового, структурного, інституціонально-організаційного, інфраструктурного, ініціативності сільських мешканців та ін.). Власний ресурсний потенціал сільських територій повинен стати основним генератором їх розвитку. Саме на рівні сільських територій можна вирішити комплекс вищезазначених проблем із збереженням балансу еко-

номіка—екологія—соціум. Оцінка ресурсного потенціалу та рівень його реалізації дозволить окреслити напрями перспективного розвитку території.

Розвиток сільських територій Львівської області характеризується вищими сукупними ресурсами сільських домогосподарств (понад +15 % від середнього значення по країні), нижчою часткою зайнятих сільських мешканців у сільському господарстві, більшою часткою сільськогосподарських угідь, які перебувають у власності громадян та, відповідно, більшою часткою сільськогосподарської продукції, виробленої населенням. Переважна більшість сільських мешканців регіону є самозайнятими у сільському господарстві або в інших видах альтернативної діяльності. За показниками виробництва сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарських угідь Львівська область також займає перші місця, що пояснюється достатньо високою продуктивністю праці селян у своїх господарствах.

Проте розвиток сільських територій Львівської області в розрізі її районів є неоднорідним. Про це свідчать результати порівняльної оцінки ресурсного потенціалу двох районів області: Золочівського та Старосамбірського. Визначення структури ресурсного потенціалу базуватиметься як на вагомості кожного з елементів потенціалу у розвитку території, так і на можливості дати йому кількісну оцінку.

Основним ресурсом сільських територій є земля. Залежно від її якості переважає той чи інший вид сільськогосподарської діяльності і формується спеціалізація території. На даний час діє мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення до моменту набрання чинності Законами України «Про Державний земельний кадастр» (прийнятий 7.07.2011 р., № 3613-VI, чинний з 01.01.2012 р.) [3] та «Про ринок земель» (проект Закону від 18.07.2011 р. перебуває на етапі розгляду) [4], а також до дати 1 січня 2012 року. Основними принципами здійснення земельної реформи покликані стати подолання монополії держави на земельну власність і встановлення багатосуб'єктності права власності на землю.

Оцінка введення в обіг земель сільськогосподарського призначення є неоднозначною як серед експертів з даного питання, так і самих мешканців територій. Результати моніторингу розвитку сільських територій Золочівського та Старосамбірського районів засвідчили про несприйняття мешканцями цих територій можливості запровадження в Україні вільної купівлі-продажу землі (рис. 1) [5].

Рис. 1. Розподіл думок респондентів стосовно можливості запровадження в Україні вільної купівлі-продажу землі

Переважна більшість опитаних мешканців обох районів вважає, що запроваджувати торгівлю землею в сучасних умовах непотрібно, і лише 9,6 % опитаних респондентів Золочівського району та 2,8 % опитаних респондентів Старосамбірського району підтримують торгівлю землею без обмежень. Зважаючи на факт дефіцитності землі у Старосамбірському районі, відсоток мешканців даної території, які заперечують можливість запровадження вільної купівлі-продажу землі, є вищим. Таке негативне ставлення мешканців територій до зняття мораторію на купівлю-продаж землі можливо змінити лише у випадку проведення державою прозорої, передбачуваної, послідовної, узгодженої з думкою громадськості політики регулювання земельних відносин. Успішне проведення земельної реформи розширить можливості сільської території більш повно реалізовувати свій ресурсний потенціал.

Виходячи з вищезазначених критеріїв, виділимо такі елементи ресурсного потенціалу, як земельний потенціал (сільськогосподарські угіддя, ліси), трудові ресурси, основні та оборотні активи підприємств території, фінансові ресурси. Оцінку ресурсного потенціалу територій та їх структура представлено в табл. 1.

Звичайно дана оцінка не є абсолютною і повною. В ній не враховано рекреаційні та туристичні можливості території, не в повній мірі розкрито енергетичний потенціал, проте здійснена оцінка дозволяє зробити певні висновки щодо особливостей формування ресурсного потенціалу обох районів.

Таблиця 1

**ОЦІНКА РЕСУРСНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗОЛОЧІВСЬКОГО
ТА СТАРОСАМБІРСЬКОГО РАЙОНІВ**

	Показники	Золочівський район	Старосамбірський район
1.	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	51,4	45,9
2.	Грошова оцінка 1 га сільськогос-подарських угідь, грн	12918,4	3667,2
3.	Грошова оцінка сільськогоспо-дарських угідь (п.1*п.2), млн грн	664,006	168,325
4.	Площа земель лісового фонду, га	26109	57374
5.	Середній приріст за рік на 1 га терито-рії, вкритої лісовою рослинністю, м	2,4	4,32
6.	Грошова оцінка потенціалу промислової заготівлі деревини, (п.4*п.5* се-редню ринкову ціну 1 м ³ кругляка відповідної породи*0,39), млн грн	20,548	53,422
7.	Технічний потенціал енергетичної деревини району, МВт.год/рік	65885,21	260606,63
8.	Грошова оцінка енергетичного потенціалу району (енергія біомаси дере-вини), млн грн	17,077	67,549
9.	Кількість працездатного населення, тис. осіб	24	35
10.	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн	1531,7	1702,69

¹ Лише приблизно 39 % заготовленої деревини можна використувувати у промислових цілях. Решта є відходами та результатами санітарної рубки.

	Показники	Золочівський район	Старосамбірський район
11.	Річний фонд оплати праці 1 найманого працівника, грн	18380,4	20432,28
12.	Вартісна оцінка трудового потенціалу (п.9*п.11), млн грн	441, 13	715, 13
13.	Вартість основних засобів, млн грн	277,9	217,8
14.	Оборотні активи, млн грн	249	37
15.	Доходи місцевих бюджетів, млн грн	157,153	209,901
16.	Оцінка всіх ресурсів (п.3 + п.6 + п.8 + п.12 + п.13 + п.14 + п.15), млн грн	1 826, 814	1 469, 127
17.	Ресурсний потенціал у розрахунку на 1 км ² , млн грн	1,67	1,18
18.	Структура ресурсного потенціалу, %:		
	сільськогосподарські угіддя	36,35	11,46
	лісові ресурси (п. 6 + п. 8)	2,06	8,23
	трудові ресурси	24,15	48,68
	матеріальні ресурси (п. 13 + п. 14)	28,84	17,34
	фінансові ресурси	8,6	14,29

Джерела: розрахунки на основі даних [6—10].

Ресурсні потенціали даних територій є відмінними як за абсолютними показниками (ресурсний потенціал Золочівського району є майже на 25 % вищим від потенціалу Старосамбірського району), так і за своєю структурою. Незважаючи на більшу територію Старосамбірського району, його ландшафтні особливості сформували менш сприятливі умови для ведення сільського господарства (оцінка земельного ресурсу). Проте, зважаючи на більшу кількість сільського населення, менші показники скорочення сільського населення (-3,8 проти -6,6 у Золочівському районі), більші частки працездатного населення та продукції сільського господарства, яка виробляється господарствами населення, район володіє значними ресурсними перевагами щодо людського потенціалу. Ці особливості відобразились і в структурі потенціалів обох районів. Якщо у Золочівському районі основним ресурсом є земля, то у Старосамбірському районі — трудові ресурси. Низькою є частка фінансової складової потенціалу як у Золочівському, так і в Старосамбірському районах.

Враховуючи результати порівняльної оцінки ресурсних потенціалів територій можна окреслити основні напрями підвищення рівня реалізації їх ресурсних можливостей. Передумовою збалансованого розвитку сільських територій Золочівського району є проведення заходів, спрямованих на підвищення ефективності ведення сільського господарства, формування прозорих і стабільних умов його ведення, здійснення адекватної цінової політики тощо. Для Старосамбірського району першочерговими кроками у напрямі забезпечення розвитку сільських територій є диверсифікація сфер прикладання праці на селі, оскільки монофункціональна структура зайнятості території не сприяє її ефективному розвитку. В силу свого більш живописного ландшафту Старосамбірський район також володіє сприятливими умовами для розвитку туризму та сфери рекреації.

Спільними для обох районів характеристиками розвитку є: переважне виробництво сільськогосподарської продукції господарствами населення, високі показники ефективності використання сільськогосподарських земель, висока частка сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні господарств населення. Зважаючи на ці особливості розвитку територій, необхідно сприяти розвитку дрібних форм господарювання, створювати сприятливі умови для господарств населення для їх подальшої реорганізації в окремі підприємницькі структури.

На думку експертів сільських територій Золочівського району [5] подальший розвиток сільських територій неможливий без активної участі держави, децентралізації бюджетної системи країни, формування громадської єдності, залучення

коштів іноземних інвесторів, розвитку підприємницької діяльності на місцях тощо. На думку 76,6 % експертів існуючий стан економічного розвитку безпосередньо пов'язаний з рівнем фінансової самодостатності місцевої Ради. За наявності необхідних ресурсів для розвитку сільських територій 88,5 % опитаних вірять, що це дозволить радикально змінити ситуацію на сільських територіях і забезпечити їх економічне зростання. На рис. 2 представлено ранжування ресурсів території за рівнем пріоритетності. Чим більш значущим є відповідний ресурс, тим більше його значення, яке йому відповідає, наближається до 1.

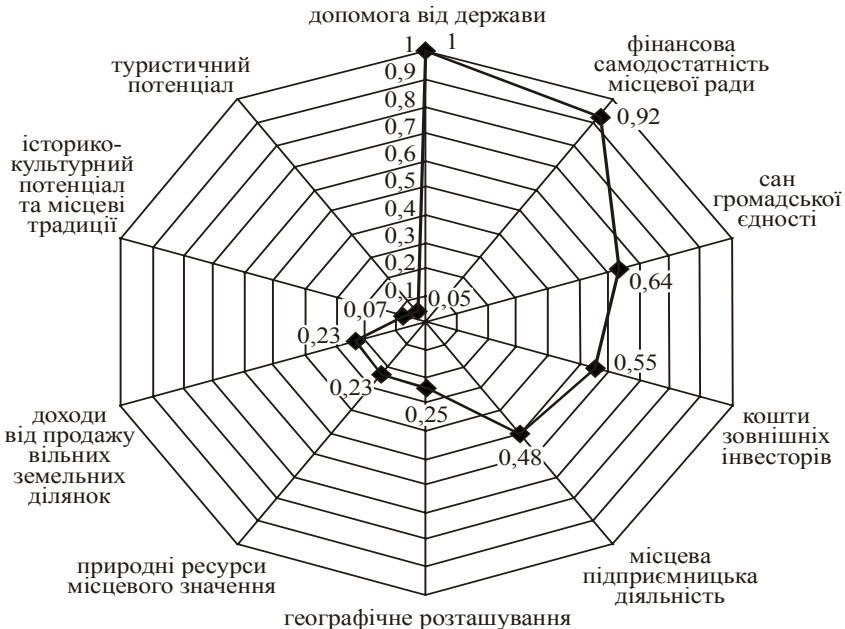

Рис. 2. Ранжування ресурсів Золочівського району за рівнем пріоритетності

На відміну від експертів Золочівського району, у Старосамбірському районі експерти більшої ваги надають місцевій підприємницькій діяльності, природним ресурсам та туристичному потенціалу (рис. 3). За наявності необхідних ресурсів для розвитку сільських територій 93,8 % опитаних експертів Старосамбірського району вірять, що це дозволить радикально змінити ситуацію на сільських територіях і забезпечити їх економічне зростання.

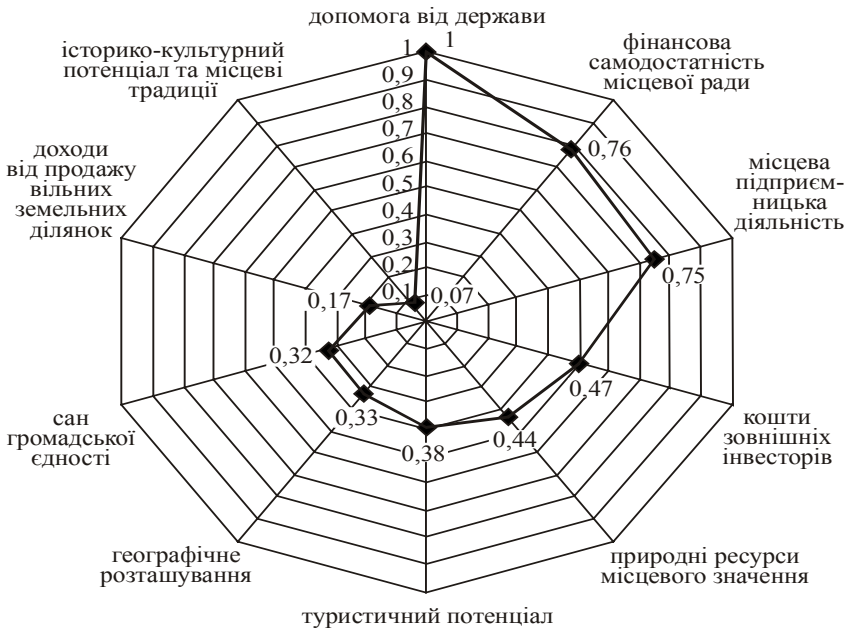

Рис. 3. Ранжування ресурсів Старосамбірського району за рівнем пріоритетності

Займаючи понад 90 % території країни та будучи місцем проживання і праці понад третини населення країни, сільські території покликані стати важливим об'єктом сучасної державної політики. Проте на сьогодні сільські території можуть розраховувати лише на свої ресурсні можливості. Основними складовими забезпечення ефективного розвитку ресурсного потенціалу сільських територій є проведення успішної земельної реформи, активізація процесів завершення адміністративно-територіальної реформи, яка б передбачала здійснення реформи інститутів державної влади, реформу місцевого самоврядування (максимальна децентралізація) та територіальну реформу (потрібно визначити територію юрисдикції кожної сільської територіальної громади). Впроваджуючи європейську практику місцевого самоврядування місцева громада повинна мати в своєму розпорядженні всі наявні на її території землі. В такому випадку громаду слід наділити максимальним об'ємом повноважень та функцій, що дозволить їй вирішувати більшість проблемних питань території. Проведення адмініст-

ративно-територіальної реформи торкається також бюджетної та податкової реформ, від яких залежить формування фінансової самодостатності територій. Важливим стримуючим фактором розвитку ресурсного потенціалу сільських територій є також їх монофункціональний розвиток, особливо, що стосується питання зайнятості сільського населення. Безальтернативність у виборі роботи на селі, непривабливість праці у сільському господарстві (з позиції її матеріальної віддачі, існуючого цінового диспаритету) не дозволяють території повноцінно реалізовувати свій потенціал та, відповідно, економічно розвиватись, забезпечуючи зростання матеріального добробуту її мешканців.

Література

1. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики»: [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
 2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
 3. Закон України «Про Державний земельний кадастр»: [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
 4. Проект Закону України «Про ринок земель»: [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
 5. Розвиток сільських територій (стан, проблеми, перспективи) / Є. І. Бойко, І. Р. Залуцький, Х. М. Притула тв. ін.; НАН України. Ін-т регіональних досліджень; [наук. ред. Є.І. Бойко]. — Львів, 2011. — 61 с.
 6. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. — Львів, 2011. — Ч. II. — 374 с.
 7. Groshova oціnka sільськогосподарських угідь станом на 01.01.2011 р. : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zem.lviv.ua/masuv/index.html>.
 8. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.lvivlis.com.ua>.
 9. Комунальні лісгосподарські підприємства Львівщини : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.galsillis.com.ua>.
 10. Старосамбірський район Львівської області : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.euroregionkarpaty.com.ua>.
- Стаття подана до редакції 18.10.2011